

УДК 811.161.3'373.2:821.161.3

*Артыкул падрыхтаваны пры фінансавай падтрымцы
Беларускага рэспубліканскага фонду фундаментальных
даследаванняў па дагаворы № Г24М-047 ад 02.05.2024.*

Слівец Вольга Рыгораўна

кандыдат філалагічных навук,
начальнік навукова-даследчага сектара
Мазырскі дзяржаўны педагагічны
ўніверсітэт імя І. П. Шамякіна
г. Мазыр, Беларусь

Volha Slivets

PhD in Philology, Head of Research Sector
Mozyr State Pedagogical University
named after I. P. Shamyakin
Mazyr, Belarus
olgaslivets@mail.ru

**АНАМАСТЫКОН МАЛОЙ РАДЗІМЫ
Ў ПАЭТЫЧНЫХ ТЭКСТАХ МІКОЛЫ МЯТЛІЦКАГА**

У артыкуле на прыкладзе паэзіі Міколы Мятліцкага аналізуецца роля анамастычнай лексікі ў мастацкай інтэрпрэтацыі вобраза малой радзімы як канцэптуальнага феномена ў нацыянальнай свядомасці беларусаў. Вылучаны рэальныя анамастычныя адзінкі, задзейнічаныя ў рэпрэзентацыі вобраза малой радзімы, апісваюцца спосабы і прыёмы іх уключэння і выкарыстання ў мастацкім кантэксце. Акрэслена месца айконіма *Бабчын* як назвы роднай вёскі паэта ў канцэптасферы яго лірыкі.

Ключавыя словы: *анамастычная лексіка; вобраз; канцэпт; мастацкая прастора; малая радзіма.*

**ONOMASTICON OF HOMELAND REGION
IN MIKOLA MYATLITSKY'S POETIC TEXTS**

The article analyzes the role of onomastic vocabulary in the artistic interpretation of the image of homeland region as a conceptual phenomenon in the national consciousness of the Belarusians on the basis of Mikola Myatlitsky's poetry. Real onomastic units involved in the representation of the image of homeland region are identified, ways and techniques of their inclusion and use in the artistic context are described. The place of the oikonym *Babchin* as the name of the poet's native village in the conceptual sphere of his lyrics is outlined.

Key words: *onomastic vocabulary; image; concept; artistic space; homeland region.*

У беларускай лінгвакультуры, як і ў большасці моў свету, канцэпт *Радзіма* належыць да ліку ўніверсальных, “з’яўляецца адным з важных складнікаў канцэптасферы нацыянальнай мовы і звязаны пэўным чынам са сферай фарміравання і асэнсавання так званых «вечных каштоўнасцей»” [1, с. 232]. Натуральна, што дадзены канцэпт ужо неаднаразова становіўся аб’ектам навуковага доследу шэрага айчынных філолагаў, якія аналізавалі яго месца і асаблівасці функцыянавання ў свядомасці носьбітаў беларускай мовы (асобныя працы А. Калеснікавай, К. Півавар, А. Садоўскай, В. Самусевіч), адметнасці аб’ектывацыі ў беларускіх парэміялагічных адзінках (Я. Дзьобік, Г. Новік), індывідуальна-аўтарскія інтэрпрэтацыі (Г. Гладкова, С. Лясавіч, К. Півавар і інш).

Канцэпт *Радзіма* характарызуецца наяўнасцю нацыянальна-культурных уласцівасцей, абумоўленых спецыфікай нацыянальнай ідэнтычнасці і ментальнага ўспрымання прасторы быцця. Адсюль і асэнсаванне феномена *малой радзімы* як нацыянальна адметнага канцэпту, які, як правіла, выяўляецца праз асабіста і эмацыйна вызначаныя адносіны да месца свайго нараджэння, каштоўнасна значнае разуменне прыналежнасці чалавека да сваіх каранёў, вернасці традыцыям продкаў. Прычым у карціне свету беларусаў пераважае суб'ектыўна-лакальнае ўспрыманне роднага краю, што абумоўлена т. зв. “тутэйшасцю” – спецыфічнай гістарычнай рысай менталітэту беларусаў, якая стала асновай для самаідэнтыфікацыі народа.

Паводле назіранняў К. Півавар, сярод мноства моўных адзінак, якія ўваходзяць у намінацыйнае поле канцэпту *Радзіма*, засведчаны такія лексічныя адзінкі, як *родны куток, старонка, мілы кут маіх дзядоў, родная прадзедава мяжа, место, где люді зароділіся і ўскормлены* (Ф. Скарына), *родная зямелька, зямля бацькоўская, матчына зямля, куточак родны* і г. д. [2, с. 42], якія, на наш погляд, падкрэсліваюць выразную прыхільнасць беларусаў менавіта да месца свайго нараджэння. Як паказвае здзейснены літаратурна-знаўцамі аналіз ключавых канцэптаў беларускай класічнай прозы, “архетып «роднага кута» выяўляе такую істотную і паказальную рысу ў свядомасці беларусаў, як імкненне метафізічна вызначыцца, мець акрэсленае месца ў свеце, дзе можна пачуваць сябе ўпэўнена, абаронена” [3, с. 163]. Прычым прасочана, што гэты вобраз-архетып “раскрываецца ў дынаміцы: ад вобраза «малой радзімы», прасторава абмежаванай суб'ектыўнымі ўражаннямі, да абагуленага вобраза Беларусі” [4, с. 114].

Паколькі месца нараджэння заўсёды мае канкрэтную тапаграфічную прывязку, заканамерна, што ў намінацыйнае поле канцэпту *малой радзімы* ўваходзяць рэальныя геаграфічныя намінацыі. “Вобраз *малой радзімы, «пачуццё родных мясцін»* найбольш выразна выяўляюцца ў творах мастацкай літаратуры праз анамастычныя назвы – айконімы, гідронімы, мікратапонімы, адтапанімічныя ўтварэнні і інш. Іменна гэтыя, пераважна рэальныя адзінкі, дазваляюць не толькі называць, акрэсліваць прасторавыя межы твора, умела ідэнтыфікаваць важныя для пісьменнікаў у яго тэкстах аб'екты, але і перадаць пачуцці, эмоцыі, якія, несумненна, узнікаюць і якія аўтар увасабляе, узнаўляе ўмельым ужываннем онімаў у спалучэнні з іншымі мастацкімі сродкамі” [5, с. 155–156]. Зразумела, тапонімы не з'яўляюцца адзіным сродкам стварэння лакальна-рэгіянальных вобразаў. Выкарыстанне анамастычнай лексікі, для якой уласціва складаная семантычная структура, багаты канатацыйны патэнцыял, абумоўлены сацыяльна-культурнымі, гістарычнымі і інш. фактарамі, даюць мастакам слова шырокія магчымасці для рэалізацыі ідэйна-мастацкай задумы і вобразна-стылістычнага аздаблення сваіх твораў.

Мэтай нашага даследавання стала апісанне ролі анамастычнай лексікі ў мастацкай інтэрпрэтацыі вобраза *малой радзімы* на прыкладзе паэзіі Міколы Мятліцкага, прасякнутага ідэяй захавання памяці аб родных мясцінах

і земляках. Дзеля дасягнення гэтай мэты шляхам суцэльнай выбаркі былі адабраны анамастычныя адзінкі, прааналізаваны мастацкія кантэксты іх ужывання і адпаведна акрэслены корпус уласных імёнаў, задзейнічаных у рэпрэзентацыі вобраза малой радзімы. Крыніцамі фактычнага матэрыялу паслужылі тэксты паэтычных зборнікаў “Палескі смутак” (1991), “Жыцця глыбінныя віры” (2001) і “Цяпло буслінага крыла” (2010).

Мікола Мятліцкі нарадзіўся ў вёсцы Бабчын Хойніцкага раёна на Гомельшчыне і называў сябе апошнім яе жыхаром, бо вёска пасля аварыі на Чарнобыльскай АЭС была адселена. Цяпер яе ўвогуле няма на картах Беларусі, як і многіх іншых населеных пунктаў Хойнікшчыны, асабліва пацярпелай ад радыяцыйнага забруджвання. Нягледзячы на гэта, паэт заўсёды заставаўся верным свайму роднаму куту, неаднойчы наведваючы асірацелы Бабчын: *Апошні Бабчына жыхар, / Блукаю вуліцай пустой. / Чароды стронцевых хмар / У небе сталі на пастой* [6, с. 137].

Бабчын з’яўляецца ядром канцэпту Радзімы ў канцэптасферы лірыкі паэта. Часам гэты айконім дапаўняецца прыналежнымі займеннікамі і азначэннямі, якія падкрэсліваюць асабіста-эмацыянальнае стаўленне аўтара-наратора да родных мясцін: *І знойдуць, пэўна, ў Бабчыне маім, / Дзе ўжо ў бязлюднай ядзернай пустэльні / Ніколі не збуцвеюць на кладах / Прапрадзедкаў маіх нязнаных косці...* [6, с. 202]; *Блукалі ноч мы ў родным Бабчыне / І там нічога не ўзялі* [7, с. 165]. Паводле назіранняў А. Бараноўскага, “блізкую перыферыю ўтвараюць фрэімы Беларусь-тэрыторыя, прырода, людзі («Бабчын», «Поле», «Аксіння», «Ганна з Палесся», «Двор маленства» і інш). Далёкую перыферыю – планета Зямля” [8, с. 117]. У гэтым выяўляецца характар светаадчування і творчай канцэпцыі аўтара, што пацвярджаюць яго ўласныя выказванні: “Я пачынаў з тэмы любові да роднага Палесся. Мне багата ёсць чаго сказаць пра край, адкрыты вялікім этнографам Чаславам Пяткевічам, які нарадзіўся ў маім Бабчыне ў XIX стагоддзі. Адкрываў я яго і з творчай падачы свайго земляка Барыса Сачанкі, прасочваючы рэаліі тагачаснага жыцця, а ў школьныя гады духоўным арыенцірам сталі творы Івана Мележа, з моцным сэрцабіццём і перажываннем за лёсы землякоў і будучыню сваёй радзімы. Менавіта і тэма, закранутая мною ў першым зборніку вершаў «Абеліск у жыце», стала той творчай плыню, на якую я хацеў абапірацца ў сваім духоўным развіцці і літаратурным клопаце – стаць паэтам Палесся і рэалізаваць спаўна свае творчыя намаганні” [9]. Такім чынам, лёс малой радзімы, спадчына і балючыя страты палескай зямлі вызначылі матывы і вобразы паэзіі М. Мятліцкага, яе настальгічнае гучанне.

У прааналізаваных намі паэтычных творах М. Мятліцкага былі вылучаны рэальныя тапанімічныя адзінкі, задзейнічаныя ў рэпрэзентацыі вобраза малой радзімы. У іх ліку харонімы (*Беларусь, Палессе*), айконімы (*Брагін, Гомель, Нароўля, Хойнікі; Аравічы, Бабчын, Баршчоўка, Бязозкі, Веляцін, Глінішчы, Зялёны Гай, Каранёўка, Масаны, Пагоннае, Уласы, Чамкоў*), віконімы, дрымонімы, мікратапонімы (*Аколіца, Гала, Каляшня, Майдан,*

Макішанскі бор, Раманаў сад); гідронімы (*Прыпяць; Малая і Вялікая Пель, Вялікае балота*). Усе яны, у першую чаргу, акрэсліваюць геаграфію быцця лірычнага героя.

Айконім *Бабчын* – самы ўжывальны ў паэзіі аўтара. Ён трывала ўвайшоў у анамастыкон яго твораў і як назва роднай вёскі выконвае функцыю тэкставай вяхі, з’яўляючыся ядзерным элементам мастацкай прасторы. Да яго прымыкаюць іншыя адзінкі – вышэй пералічаныя назвы суседніх вёсак, якія пашыраюць вобраз-канцэпт малой радзімы: *Аравічы, Баршчоўка, Масаны, Уласы, Чамкоў* і інш.

Асэнсаванне лёсу малой радзімы, яе сучаснага стану ў кантэксце мінулага абумоўлівае зварот аўтара да рэпрэзентацыі вызначальных, пераломных падзей у гісторыі свайго краю. Так, адной з ключавых у паэзіі М. Мятліцкага становіцца тэма Вялікай Айчыннай вайны. Трагічны след яе наступстваў адчуваецца мастаком слова нават у назве роднай вёскі: *Лясная вёска з горкай назвай Бабчын, / Знявечаная лютаю вайной* [6, с. 23]. Яе “горкае” гучанне нагадвае паэту аб нялёгкім лёсе жанчын-удоў, якія вярталі яе да жыцця ў пасляваенныя часы: *Жанчын надзея: можа, прыйдзе з войска... / Ды многім гора даўняе баліць. / Гісторыя, ты назву ціхай вёскі / Змагла суровым сэнсам надзяліць* [6, с. 23–24]. Апеляцыя да народнай этымалогіі тапоніма (параўн.: *Бабчын* ← *бабчын* ‘які мае дачыненне, належыць бабцы / бабе’) становіцца важным мастацка-стылістычным прыёмам, які дазваляе аўтару ўзбагаціць ідэйную задуму свайго твора за кошт паглыблення гістарычнага кантэксту.

У беларускім лінгвакультурным асяроддзі айконім *Хатынь* стаў сімвалам народнай трагедыі – усіх вёсак, спаленых разам з іх жыхарамі фашысцкімі карнікамі. Высокі ўзровень прэцэдэнтнасці гэтага тапоніма абумоўлівае яго выкарыстанне ў мастацкім кантэксце ў якасці рэферэнта антанамазіі, чым карыстаецца і М. Мятліцкі, апісваючы лёс вёскі *Зялёны Гай* у Хойніцкім раёне: *Зялёны Гай – адна з нашых Хатыняў. Тут хлапчуком насіў заповітную мару – знайсці аўтамат, не падазраючы аб знаходцы іншай – першай пакутнай бессані* [6, с. 54]. У 1943 годзе вёска таксама загінула ў агні і ўжо больш не адраділася: *Гібее ранак восеньскі астыла, / Самотнаю журбой павіты край. / Схіляюся над урнаю-магілай / З пакутаю зямной, Зялёны Гай* [6, с. 55]. У параўнанні з нацыянальна-прэцэдэнтным онімам *Хатынь* віконім *Зялёны Гай* у свядомасці аўтара набывае аўта-прэцэдэнтны характар, бо апелюе да асабіста значных успамінаў і выклікае асобыя эмацыйныя асацыяцыі.

Айконім *Хатынь* ў мастацкай прасторы паэзіі М. Мятліцкага становіцца кампанентам перыфрастычнага спалучэння з абагульнена-сімвалічным значэннем, якое ўзнаўляе канатацыі гісторыка-сацыяльнага плана. Ён выступае ў якасці знака-маркёра, у якім бачыцца не толькі лёс асобных вёсак, але і трагедыя ўсёй Беларусі: *На кастрышчы апошняй вайны / Адзываюцца болем званы. / Кроў у жылах, пачуўшы іх, стыне. / Пазабылі няўцямна сыны: / Хто мы? – дзеці краіны Хатыні* [7, с. 161].

У гэтай жа функцыі выступае айконім *Чарнобыль* – сімвал яшчэ адной трагедыі беларускага народа: *У віхуры рэнтгенаў скразных / Б’юцца памяццю скрутнай званы. / Свет раздольны дранцвее ў жалобе. / Толькі мы й пазабылі адны: / Хто мы? – дзеці краіны Чарнобыль* [7, с. 161]. У дачыненні і да гэтага нацыянальна-прэцэдэнтнага оніма аўтар абірае той жа спосаб уключэння ў мастацкі кантэкст, чым падкрэслівае іх ідэйную раўназначнасць: айконімы *Хатынь* і *Чарнобыль* становяцца знакамі лёсавызначальных падзей для Беларусі.

Аварыя на Чарнобыльскай АЭС для М. Мятліцкага набыла асабістае значэнне, паколькі непасрэдным чынам закрнула родны Бабчын, які трапіў у зону адчужэння, а бабчынцы былі вымушаны пакінуць родныя сядзібы: *Зірнуў Чарнобыль ядзерным ашчэрам, / Сказаў: у шлях, выгнаннікі, пара!* [6, с. 173]. Чарнобыльская тэма стала неад’емнай часткай аўтарскай карціны светабыцця. Сугестыўна-асацыятыўныя магчымасці оніма *Чарнобыль* робяць яго прысутнасць у паэтычным кантэксце мастацкім прыёмам стварэння адпаведных змрочна-драматычных вобразаў, што адлюстроўваюць пачуццёвы свет аўтарскіх перажыванняў: *Паранены Чарнобылем раён / Нядолі песняй сённа знакаміты. / Раскроены калючым дротам ён. / Там сумам захлынаюцца блакіты* [10, с. 115]; *Тут, душы раздзіраючы на раны, / Прайшоў Чарнобыль ядзернай сяўбой* [7, с. 183]. *Чарнобыль* персаніфікуецца паэтам, а сам онім уключаецца ў склад метафара-метанімічных тропай: *Сеяў долю выгнання Чарнобыль-сявец, / Дзень і век / Пад крыламі – сірочы* [10, с. 187]; *Горкі вецер стогне-трызніць / Над гушчэчай дзікіх траў, / Бо Чарнобыль, быццам рызнік, / Ўсе пажыткі падабраў* [6, с. 152].

Маштаб чарнобыльскай трагедыі, своеасаблівую геаграфію яе распаўсюджвання М. Мятліцкі паказвае праз увядзенне іншых рэгіянальных назваў-тапонімаў, якія пашыраюць межы створанага ім вобраза знявечанай ядзерным выбухам малой радзімы: ад *Бабчына* і прылеглых вёсак – да *Палесся* і ўсёй *Беларусі* ў цэлым: *Як блізка падступаецца прагрэс! / І што ў руках? / Магільная рыдлёўка... / Над Прыпяццю зялёная Баршчоўка / За восем кіламетраў ад АЭС* [10, с. 125]; *Кроячы фарамі цемрадзь, / Гойдаючы на шыбінах водсветы, / Паяўляюцца з лясістай смугі / Аўтобусы, / І яркі агонь / Высвечвае шылды-пазнакі: / “Чамкоў – Хойнікі”, / “Уласы – Хойнікі”, / “Масаны – Хойнікі”, / “Пагоннае – Хойнікі”, / “Аравічы – Хойнікі”... [10, с. 128]; *Гляджу на вас, майго Палесся дзеці, / І сэрца працінаюць мне рэнтгены* [6, с. 136]; *У той пракляты светам грозны год / На свет з’явіўся ён у час Купалля, / Калі на рэчкі, жоўтыя ад ёду, / Свае вянкi пускала Беларусь* [6, с. 200].*

Малая радзіма для М. Мятліцкага, у першую чаргу, – гэта месца памяці, повязі з продкамі, аб чым ён сам адкрыта гаварыў: “Як сказаў Барыс Сачанка: – «Гэтая зямля застанецца зямлёй маіх продкаў», якія сышлі з родных мясцін не па ўласным жаданні. Многіх ужо няма сярод нас, але яны жывуць у маёй памяці. З многімі падтрымліваю сувязь і адчуваю, што для іх,

як і для мяне, малая радзіма – самая дарагая сэрцу мясціна, якой мы абавязаны жыццём. Я веру, што магчыма праз стагоддзі там будзе новае жыццё. Толькі наўрад ці будуць ведаць нашчадкі, як называліся ўрочышчы, азёры, рэкі, вёскі, у якіх віравала жыццё. У памяці застаецца вуліца, зарослая хмызняком, дзе калісь я ўбачыў сонца, адчуў дыханне роднай зямлі, якая ўздавала нас. Там усё было ўпершыню: і першы дождж, і першая маланка, і спелыя вішні... Гэта тое ўсё, што стала асновай майго лёсу і маёй творчасці” [9]. І як мастак слова М. Мятліцкі даступнымі яму сродкамі захоўвае гэтыя родныя назвы, уводзячы іх у прастору сваіх твораў. Пры гэтым важным аспектам з’яўляецца наяўнасць паняццевага кампанента ‘ўшанаванне памяці, повязі пакаленняў’: *Я зноўку тут, і сэрца не спато-ліцца, / Якой бы чыстай памяць ні была. / Святло жыцця. / Ты, Бабчына Аколіца, / Адступна палыном не парасла* [6, с. 114]; *Жоўты лубік на ўгрэве дня / Давівае крапліны рос. / Поле памяці – Каляшня – / У бялюткім вянку бяроз* [6, с. 160]; *Калыска маленства – / Вялікая Пель. / <...> / Сцяжына юнацтва... / Вялікая Пель. / <...> / Гуканне Радзімы – / Вялікая Пель. / <...> / Мой смутак глыбокі – / Вялікая Пель* [10, с. 151]. Як правіла, мікра-тапанімічныя найменні ўтрымліваюць звесткі пра мінулае і сучаснае жыццё мясцовага насельніцтва, прыродна-геаграфічныя адметнасці краю, нярэдка прама ўказваюць на канкрэтныя падзеі ці захоўваюць імёны пэўных асоб (параўн.: *Аколіца* ← рус. *околица* ‘ускраек вёскі, сяла ці горада’; *Каляшня* ← рэг. *колешня* ‘сельскагаспадарчая пабудова для захоўвання сена, саломы’, ‘прыбудова для захоўвання / майстравання калёс, колаў’; *Вялікая Пель* ← *пеля / пелька* ‘балацявіна з адкрытай вадой’ і інш. Напрыклад, мікратапонім *Раманаў сад* утрымлівае напамін аб адным з землякоў М. Мятліцкага: *На паплаўцы хіснеца цень старога. / Брыдзе, густы гайдаючы туман, / На золку летнім, як пасланнік Бога, / Пад яблынямі рослымі Раман. / <...> / Раманаў сад. Спякотна ссохлы жнівень / Аціх лісцём густым бязважкіх крон. / І воблакі над жукаўскаю нівай / Нязрушныя стаяць, як белы сон* [7, с. 87].

Увогуле анамастыкон малой радзімы паэтычнага дыскурсу М. Мятліцкага ўключае вялікую колькасць мужчынскіх і жаночых антрапонімаў: *Антось, Біран, Валодзя, Восіп, Дзям’ян, Дорка, Дубак, Кез, Кузьма, Лаўрэй / Лаўрэйка, Леўка, Мікалай, Міхал, Павел, Раман, Раменны, Рыгор / Рыгорка, Трахім, Уладак, Флюр, Хведар, Шурык, Юзік, Якуб, Яўхім; Адарка, Адэля, Алёнушка, Анюта, Ахрэміха, Аксіння, Антося, Вара, Вера, Гэля / Гэлька, Ёўга, Залатая, Ільвоўна, Ірынка, Клава / Клавачка, Лідка, Мася, Міхаліна, Нюра, Садаўшчанка, Святлана, Соня, Стройна, Сцепя, Тэгля, Франя, Ядзя / Ядзюня, Яніха, Яня*. Як бачым, у іх ліку аднакампанентныя найменні – пераважна асабовыя імёны і мянушкі. Прычым выразна вылучаюцца антрапонімы, ужытыя ў іх нацыянальна адметных варыянтах, што дэманструе фанетычна-марфалагічныя асаблівасці моўнага асяроддзя малой радзімы паэта і падмацоўвае рэальны фон дзеяння.

За кожным названым імем стаіць рэальная асоба, нярэдка самабытны вобраз палешука-бабчынца. Аўтар наўмысна імкнуўся зрабіць персанажаў сваіх паэтычных твораў пазнавальнымі, у першую чаргу – для сваіх аднавяскоўцаў. Адсюль і выкарыстанне мянушак, якія індывідуалізуюць сваіх носьбітаў: *Нібыта вылезла са склепа – / Забылі, што й слыве жывой, – / У радзе першым баба **Сцепа** / Бліскача пасмаю сівой* [7, с. 116]; *Як атрутная паганка, / Доля-згубніца ў яе. / Вып’е чарку **Садаўшчанка**, / Горка, смутна запе* [7, с. 233]; *Цішынёю завейных зім / За прыгорбленымі стагамі / Курыць люльку мой дзед **Яўхім**, / Месяць снежны крупчак нагамі* [6, с. 81]; *Вецер лісцё шматае / Каля пустых хацін. / **Стройная, Залатая** – / Звала сяло жанчын* [6, с. 110]. Пры дапамозе апелятываў-назоўнікаў ці субстантываваных прыметнікаў, якія пераважна знаходзяцца ў прэпазіцыі да антрапонамаў, аўтар абазначае ступень сваяцтва, род дзейнасці ці нават узрост герояў: *– Бачыце, ўздумала! О-го-го-го! – / Дзверы рыпуча гундосяць. / То зазлавала суседа майго / Хата, **цеслі Антося*** [6, с. 193]; *І мая свечка, / Пусціўшы “бараду” парафіну, / Варушыць на сценах / Водсветы памяці: / То быццам бацькавы плечы, / То пасма **бабулі Антосі**, / То матчын локаць...* [10, с. 130]; *Як жа вам маецца, **бабулі-суседкі, Анюта і Вара?** / Сэрца займаецца, што чыгун на агні, паркім варам* [10, с. 192]; *Пад вечар **Ядзя, паштарыха**, / Канверт ёй торкнула праз тын* [7, с. 218]. У М. Мятліцкага атрымліваецца цэлая галерэя жывых мастацкіх вобразаў-персанажаў, прататыпамі якіх у большасці сваёй выступаюць аднавяскоўцы-бабчынцы, чым дапаўняюць стрыжнёвы, канцэптуальны вобраз яго творчасці – малой радзімы, цэнтрам якой з’яўляецца вёска Бабчын.

Створаны М. Мятліцкім мастацкі вобраз Бабчына, як адзначае Я. Гарадніцкі, увайшоў у шэраг “вобразаў-топасаў нацыянальнай культуры” [11, с. 8]. Бясспрэчны той факт, што ў кантэксце творчасці аўтара гэты айконім выступае ў якасці аднаго са спосабаў вербалізацыі канцэпту малой радзімы, аб чым сведчаць і іншыя зафіксаваныя намі яго моўныя рэпрэзентанты тыпу *радзімы куток, родны край, родная зямля, родныя прысады, родны прастор, родныя мясціны: Багата іх [хадакоў. – В. С.] у **Бабчын** вернецца / Па бальшаку зямных пакут. / Ля весніц хат пад небам верасня / Душа прывеціць **родны кут*** [10, с. 190]; *Сягоння дзень, ў які цябе не стала. / Буяніць май на погарбах Карпат. / Мяне ж душа ссамочана пазвала / У **родны край** да апусцелых хат* [7, с. 183].

Такім чынам, канцэптуалізацыя вобраза малой радзімы ў беларускай мастацкай літаратуры – адзнака і паказальная рыса нацыянальнага менталітэту. Творчасць М. Мятліцкага ў гэтым плане не выключэнне. У мастацкіх тэкстах паэта вобраз малой радзімы, сканцэнтраваны вакол роднай вёскі Бабчын, набывае асаблівае значэнне, бо рэалізуецца праз прызму ўласна-аўтарскіх эмацыяна ўскладненых перажыванняў, і адначасова ў кантэксце мастацкай інтэрпрэтацыі лёсу палескага краю, нават усёй Беларусі і беларускага народа. Выкарыстанне анамастычнай лексікі становіцца сродкам

стварэння дакладных лакальна-рэгіянальных вобразаў, геаграфіі быцця лірычнага героя. Значны канатацыйны патэнцыял асобных анамастычных адзінак, асабліва тапонімаў, абумоўлены шэрагам экстралінгвістычных фактараў, аксіялагічных і культурных прырашчэнняў, садзейнічае іх выкарыстанню ў якасці другасных намінацый, вобразна-выяўленчых сродкаў дзеля ўзбагачэння мастацкага кантэксту твораў і рэалізацыі аўтарскай задумы.

ЛІТАРАТУРА

1. *Садоўская, А. Л.* Афарыстычная інтразона канцэпту «Радзіма» ў беларускай мове / А. Л. Садоўская, Г. В. Новік // Письменник – мова – стыль : матэрыялы III Міжнар. навук. канф., прысвеч. праф. Ц. П. Ломцеву, Мінск, 21–22 верас. 2023 г. / Беларус. дзярж. ун-т ; рэдкал.: М. І. Свістунна (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск, 2023. – С. 232–246.
2. *Півавар, К. С.* Беларуская ментальнасць у моўнай прасторы мастацкага тэксту : манаграфія / К. С. Півавар. – Віцебск : ВДУ імя П. М. Машэрава, 2015. – 155 с.
3. Беларуская літаратура як сацыякультурны феномен: мастацкія дамінанты, жанравы генезіс / А. В. Брадзіхіна [і інш.] ; пад рэд. В. А. Лідзянковай. – Гомель : ГДУ імя Ф. Скарыны, 2023. – 265 с.
4. *Мельнікава, А. М.* Нацыянальна-светапоглядныя каардынаты беларускай літаратуры першай трэці XX стагоддзя / А. М. Мельнікава. – Гомель : ГДУ імя Ф. Скарыны, 2016. – 214 с.
5. *Шур, В. В.* Малая і вялікая радзіма ў анамастыконе пісьменнікаў / В. В. Шур, В. Р. Слівец. – Мазыр : МДПУ імя І. П. Шамякіна, 2019. – 171 с.
6. *Мятліцкі, М.* Цяпло буслінага крыла : палескія вершы / М. Мятліцкі. – Мінск : Літаратура і Мастацтва, 2010. – 208 с.
7. *Мятліцкі, М.* Жыцця глыбінныя віры: Вершы і балады / М. Мятліцкі. – Мінск : Мастацкая літаратура, 2001. – 383 с.
8. *Бараноўскі, А.* Асацыятыўныя канцэптасфера сучаснай беларускай лірыкі / А. Бараноўскі // Палымя. – 2013. – № 10. – С. 116–123.
9. “...Некаму ты ачужэлая зона, сэрцу майму – ты да скону Радзіма!” / Н. Канопліч. – Мазыр, 2018. – URL: <https://www.mazyr.by/2018/04/nekamuty-achuzhelaya-zona-sercu-majmu-ty-da-skonu-radzima/> (дата звароту: 03.10.2025).
10. *Мятліцкі, М.* Палескі смутак: Вершы і паэма / М. Мятліцкі. – Мінск : Мастацкая літаратура, 1991. – 287 с.
11. *Гарадніцкі, Я.* Ад вокнаў вясковых да зор / Я. Гарадніцкі // Літаратура і мастацтва. – 2014. – № 12 (21 сак.). – С. 8.

Поступила в редакцию 22.12.2025